

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Záporné postavy ve vybraných staročeských legendách

Bakalářská práce

Studijní program: B7310 – Filologie
Studijní obor: 7310R033 – Český jazyk a literatura
Autor práce: **Petra Šmejdová**
Vedoucí práce: Mgr. Marek Janosik-Bielski

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Šmejdová**
Osobní číslo: **P14000059**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obor: **Český jazyk a literatura**
Název tématu: **Záporné postavy ve vybraných staročeských legendách**
Zadávající katedra: **Katedra českého jazyka a literatury**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je charakterizovat jednotlivé záporné postavy a jejich komparace, dále analýza a interpretace jednotlivých legend.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HANZOVÁ, Barbora (ed.). Pokušení Jaroslava Kolára: sborník k osmdesátinám. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 2009. ISBN 978-80-85778-65-6.

MALURA, Jan (ed.). Žánrové aspekty starší literatury: sborník k osmdesátinám. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368-854-7.

KOLÁR, Jaroslav. Návraty bez konce: studie k starší české literatuře. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-710-8190-6.

KOLÁR, Jaroslav. Sondy: marginálie k historickému myšlení o české literatuře. Vyd. tohoto souboru 1. Brno: Atlantis, 2007. Česká historie. ISBN 978-80-7108-293-4.

LEHÁR, Jan. Česká literatura od počátků k dnešku: studie k starší české literatuře. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

PETRŮ, Eduard. Vzdálené hlasy: studie o starší české literatuře. Vyd. tohoto souboru 1. Olomouc: Votobia, 1996. Velká řada (Votobia). ISBN 80-719-8162-1.

REJZLOVÁ, Vendula. Staročeský Passionál: žánrová struktura pozdně středověké hagiografie. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010. Česká historie. ISBN 978-80-7368-853-0.

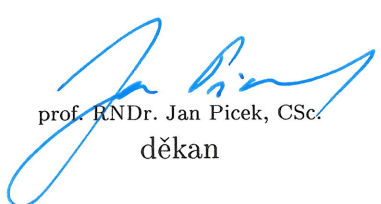
Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Marek Janosik-Bielski

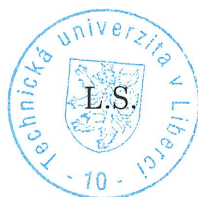
Katedra českého jazyka a literatury

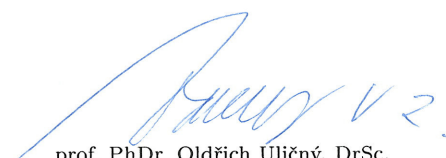
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.

děkan

prof. PhDr. Oldřich Ůličný, DrSc.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 26. 6. 2014

Podpis:

Poděkování

Ráda bych touto cestou srdečně poděkovala vedoucímu této bakalářské práce Mgr. Marku Janosikovi-Bielskému za cenné připomínky a odborné rady, které mi vždy ochotně poskytl. Především chci poděkovat za jeho trpělivý přístup a za čas, který mi věnoval.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o záporných postavách z vybraných staročeských legend. V úvodu se práce věnuje legendistice obecně a problematice určení žánru. Následně je u každé legendy uvedený stručný popis děje a jsou charakterizovány záporné postavy. Zároveň se práce věnuje i kladným postavám, kterými jsou nejčastěji světci. V závěru práce jsou záporné postavy vzájemně porovnány a je poukázáno na rozdíly v charakteristice postav u jednotlivých legend.

KLÍČOVÁ SLOVA: Legenda, legendistika, kázání, charakteristika, mučedníci, světci, boží trest, svatý Václav, svatá Ludmila, svatá Barbora, svatý Petr, svatý Prokop, svatý Vojtěch.

ANNOTATION

The main theme of this bachelor thesis is to introduce and to discuss a negative characters of the chosen Old Bohemian legends. In the beginning, this bachelor thesis focuses on the Old Bohemian legends in general and deals with methods of genre determination. Next part of the thesis explains briefly a main plot of the chosen Old Bohemian legends, characterizes its'negative characters and introduces its'positive characters represented mostly by saints. In conclusion of this thesis I compare negative characters of the chosen Old Bohemian legends and I point out differences between them.

Key words: Legend, sermon, characteristics, martyrs, saints, divine punishment, saint Wenceslas, saint Ludmila of Bohemia, saint Barbara, saint Peter, saint Procopius of Sázava, Adalbert of Prague.

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 LEGENDISTIKA	9
2.1 K PROBLEMATICE ŽÁNROVÉHO ZAŘAZENÍ LEGENDY	11
3 CHARAKTERISTIKA POSTAV	13
4 ZDROJE LEGEND	14
5 CATHEDRA SANCTI PETRI.....	16
5.1 DĚJ LEGENDY	16
5.2 ZÁPORNÉ POSTAVY V LEGENDĚ O SVATÉM PETRU.....	17
6 DE SANCTA BARBARA	18
6.1 DĚJ LEGENDY	18
6.2 ZÁPORNÉ POSTAVY V LEGENDĚ O SVATÉ BARBOŘE.....	19
7 LEGENDA KRISTIÁNOVA.....	21
7.1 DĚJ LEGENDY	21
7.2 ZÁPORNÉ POSTAVY V KRISTIÁNOVĚ LEGENDĚ	24
8 ŽIVOT SVATÉHO PROKOPA.....	26
8.1 DĚJ LEGENDY	26
8.2 ZÁPORNÉ POSTAVY V LEGENDĚ ŽIVOT SVATÉHO PROKOPA	27
9 VERŠE O UTRPENÍ SVATÉHO VOJTĚCHA, BISKUPA A MUČEDNÍKA	29
9.1 DĚJ LEGENDY	29
9.2 ZÁPORNÉ POSTAVY V LEGENDĚ O SVATÉM VOJTĚCHU	32
10 Kladné postavy	35
11 KOMPARACE ZÁPORNÝCH POSTAV Z VYBRANÝCH LEGEND.....	38
12 ZÁVĚR.....	43
13 POUŽITÉ ZDROJE	45
13.1 LITERÁRNÍ PRAMENY	45
13.2 ELEKTRONICKÉ ZDROJE	46

1 Úvod

V této práci se zabýváme zápornými postavami z vybraných staročeských legend. Tyto křesťanské legendy vyprávějí o světcích, kteří jsou v českém prostředí všeobecně známí. Přestože je dnes Česká republika považována za jeden z nejateističtějších států na světě, a dokonce je označována za misijní oblast, stopy kultu světců jsou zde stále viditelné. Už žáci na základních školách se v hodinách dějepisu učí o svatém Václavu, který se postupně proměnil z křesťanského vzoru v patrona Čech. Zároveň v den výročí Václavovy smrti, tedy 28. září, slavíme státní svátek. Světci byli ve své době oblíbení řad lidí, a tak již za svého života ovlivňovali širokou veřejnost. Postavy světců jsou pro dějiny naší země důležité a stejně tak pro vývoj české literatury jsou i důležité její začátky, které představovaly i legendy. Proto některé ze známých legend představíme v následujících kapitolách.

V úvodu se zaměříme na etymologii slova legenda, na počátky hagiografické tvorby ve světě a na legendistiku v českých zemích. Připomeneme problém určení legendy jako žánru a přiblížíme teorii charakteristiky. Dále uvedeme zdroje, ze kterých vybrané legendy pochází, a jednotlivě představíme 5 vybraných legend o českých světcích. Připomeneme podstatné momenty z jejich děje a označíme záporné postavy. Ty v rámci popisu legend charakterizujeme a případně porovnáme s dalšími zápornými postavami konkrétní legendy. Po přiblížení jednotlivých legend se obrátíme naopak ke kladným postavám, jejichž charaktery popíšeme, porovnáme je vzájemně mezi sebou, zdůrazníme jejich dobré nebo nadpřirozené vlastnosti a poukážeme na kontrasty mezi kladnými hrdiny a postavami zápornými. V závěru práce porovnáme všechny záporné postavy z vybraných legend a poukážeme na jejich podobné nebo rozdílné charakterové vlastnosti.

2 Legendistika

Slovo legenda je odvozeno z latinského *ad legendum*, což lze přeložit jako něco, co je určeno ke čtení, legenda tedy znamená to, co má být čteno. Legendy vypráví o životě a utrpení světců včetně jejich posmrtného života a zázraků, které se po smrti světců staly. Zároveň oslavují příkladné chování světců, kteří během svého života upřednostnili vyšší duchovní hodnoty před pomíjivými pozemskými radostmi. Světcí jsou často vystaveni příkoří a násilí, které způsobují nepřátelé křesťanských zásad. Hlavním motivem legend tedy bývá boj dobra a zla. Vzhledem k tomu, že legendy mohly sloužit jako vzor správného křesťanského chování, můžeme si tedy odvodit, že měly být čteny například při kázání, dále při kanonizačních procesech a byly součástí kanonických hodinek. Legendy sloužily jak pro duchovní, tak i pro praktické účely. Domníváme se, že kromě oslavy kultu světců mohly legendy čtené při kázáních sloužit jako vzor pro posílení křesťanství nebo pro uklidnění prostého lidu. Když byly legendy prostému lidu předčítány, mohli i lidé, kteří nežili v blahobytu, věřit, že pokud budou příkoří života přijímat s pokorou stejně jako světcí, čeká je odměna v podobě šťastného posmrtného života.

První legendy datujeme k 1.–2. století po Kristu, kdy v Římské říši probíhalo pronásledování křesťanů a ti, kteří stále hlásali křesťanskou víru, byli často umučeni. Zároveň vznikala novozákonní evangelia o životě a umučení Ježíše Krista. V českých zemích se první legendy objevují až na počátku 9. století v návaznosti na křesťanské misie.

Literatura o životech svatých, také zvaná jako hagiografie, tvořila důležitou část písemnictví v českých zemích ve 12.–13. století. Tehdejší legendy navazovaly na starší tvorbu a soustředily se výhradně na domácí světce, aby tak mohly podporovat českou křesťanskou víru a sloužit jako nástroj reprezentace Čech v cizích zemích. V této době byly legendy řazeny do ucelených souborů. Jedním z nich, největším a nejvýznamnějším své doby, byl pasionál zpětně pojmenovaný *Legenda aurea*, tedy Zlatá legenda. Jejím autorem byl dominikánský italský mnich Jakub de Voregine a sestavil ji před rokem 1260. Tento pasionál obsahuje 176 legend o světcích z celé katolické Evropy, z nichž některé navazují na řecký dobrodružný román. Legendy pasionálu jsou řazeny chronologicky dle církevního roku. Vzhledem k tomu, že

Legenda aurea byla ve své době nejčtenější knihou, byla přeložena do více vernakulárních jazyků a do dnešního dne je dochováno přes 1000 latinských rukopisů. Jedním z jazyků, do kterých byla Zlatá legenda přeložena, byla i staročeština. Překlad vyšel pod názvem *Passional*, a protože je Pasionálů více, později získal přívlastek Staročeský. Tento překlad vznikl okolo roku 1357 na základě výzvy kancléře Jana ze Středy jako dar pro Karla IV. Jeho autor je neznámý, víme pouze, že se jedná o dominikánského mnicha, který se mimo jiné podílel na prvním překladu Bible do češtiny. U staročeské verze *Zlaté legendy* se nejedná o překlad v pravém slova smyslu, *Pasionál* je složený pouze z některých legend ze sbírky *Legenda aurea*, některé legendy o světcích ze vzdálených zemí se autor rozhodl vynechat a naopak nově zařadil legendy o českých světcích, mezi nimiž byla například i latinská legenda o svatém Václavovi. Staročeský *Pasionál* obsahuje celkem 166 legend a v příbězích převažuje beletričnost nad teologií. Autor *Pasionálu* byl totiž vynikajícím vypravěčem, a tak se i tento překlad stal nejčtenější prozaickou knihou v českých zemích, a proto byl roku 1475 kompletně přeložen do latiny. Koncem 15. století vyšel ve dvou prvotiscích, přičemž druhý prvotisk byl s dodatkem o Janu Husovi a Jeronýmu Pražském.¹

Dle *Lexikonu literárních pojmů* lze dělit legendy vyprávějící o českých světcích do šesti skupin, dle toho, o jakém světcovi vyprávějí. Skupinou, do které spadají nejstarší české legendy, je skupina legend cyrilometodějských. Vyskytuje se v nich minimum zázračných prvků a vyprávějí pouze o životech svatých. Navazují na byzantskou tradici. Takzvané svatoludmilské legendy vyprávějí o životě svaté Ludmily a vyvíjí se paralelně se svatováclavskými legendami. Mezi svatováclavské legendy můžeme zařadit například Kristiánovu legendu. Legendy vyprávějící o životě svatého Vojtěcha se nazývají svatovojtěšské a legendy o životě a skutcích svatého Prokopa pak prokopské. Poslední skupinou legend o českých světcích jsou legendy o Anežce české.

Legendy starší české literatury byly často psány latinsky. Proto se může zdát náročné určit, zda latinsky psaná legenda patří ke staročeským památkám. Zařazování do jednotlivých kultur tedy probíhá tak, že se přihlídně k tomu, o jaké zemi legenda vypráví. Stejně tak téměř u žádné legendy neznáme přesnou dataci vzniku, u některých legend se tak vedou spory v rozmezí celých staletí. Datování legend dělíme na absolutní a relativní. Absolutní datování určuje letopočet, ve kterém dílo skutečně vzniklo.

¹ Dodatek byl určen pro tzv. utrakvisty (utrakvismus byl směr české náboženské reformace).

U relativního datování se jedná o snahu určit primární text. Protože je náročné zařadit literární dílo do konkrétního období, některé spory, počínaje dobou Josefa Dobrovského, nejsou do dnešního dne uzavřeny.

Je třeba přihlédnout k tomu, že legendy byly čteny a šířily se tak především orálně. Nelze tedy předpokládat, že dochované legendy jsou stejné, jako byla jejich originální znění. Proto se můžeme setkat s různými verzemi jedné legendy, které se od sebe liší dobou vzniku a různými autory, také se můžeme setkat s legendou, jejíž verze o tomtéž světcí se fakticky rozcházejí nebo si protiřečí. Také z toho důvodu vznikaly některé legendy stále znovu, protože se je vždy autoři snažili opravit, odstranit mystifikace nebo uvést historické události tak, jak skutečně proběhly.

2.1 K problematice žánrového zařazení legendy

Při představení legendy jako žánru považujeme za nezbytné zmínit studii Venduly Zajíčkové (dnes Rejzlové) *Legenda není žánr*. Tuto studii nalezneme v publikaci *Žánrové aspekty starší literatury*, a jak už z názvu vypovídá, Rejzlová se zde ohrazuje proti značení legendy jako samostatného žánru. V úvodu Rejzlová odkazuje k tezi Jaroslava Kolára a vysvětluje, že zavedený termín legenda by měl být minimálně přehodnocen, protože za legendy můžeme považovat v podstatě jakékoliv texty náboženského charakteru. Jako podklad pro svá tvrzení uvádí například Kolárův důkaz o prolínání kronikářství a legendy v *Kristiánově legendě*. Dále se Rejzlová opírá o teze zahraničních vědců, jako jsou Lichačev, Gruntová nebo Gurevič. Na základě těchto studií navrhuje dělení legendy na dva samostatné žánry, a to *vita*, tedy legendy o životě světců, a *passio*, tedy legendy o umučení světců.

Na podporu argumentů Rejzlové můžeme poukázat například na náročnost určení rozdílů mezi legendou a kázáním. Tyto dva žánry spolu velice úzce souvisí a často se prolínají, jak si později připomeneme v této práci u konkrétního textu *Cathedra sancti Petri*. *Lexikon literárních pojmů* charakterizuje oba výrazy velmi podobně, a tak se ani o něj nemůžeme opřít při obhajobě jejich rozdílnosti. Oba texty jsou náboženského charakteru a oba mají sloužit ke čtení. Legendy jsou někdy součástí kázání, a to tak, že je vyprávěn celý příběh legendy, jenž je doplněný poznámkami kazatele a závěrečnou modlitbou. Je tak těžké rozlišit, zda se v tomto případě jedná

o kázání, či modlitbu. Pokud bychom se řídili *Sbírkou kázání založených na legendách*, dle názvu této sbírky bychom se museli přiklonit k variantě, že se jedná o kázání. Dle našeho názoru by bylo vhodné rozlišovat tyto dva žánry dle toho, k jakému účelu jsou texty používány. Pokud je legenda součástí kázání, mělo by se jednat o kázání. A zároveň pokud je legenda předčítána při jiných příležitostech, mělo by se jednat o legendu.

Jaroslav Kolár ve svém výboru ze studií ke starší české literatuře *Návraty bez konce* zastává názor, že kázání a legendu lze považovat za samostatné žánry. *Žánr je fenomén významonosný a významotvorný, má povahu znaku. Takovým významonosným a významotvorným žánrem je ve středověku, jak už bylo řečeno, i kázání.*² Naopak se ale vyhrazuje proti tomu, že i veršované kázání by mělo být samostatným žánrem. To dokládá na příkladu veršované legendy o svatém Prokopu, která má prvky kázání, ale dle Kolára je neoddiskutovatelným faktem, že se tento příběh žánrově řadí mezi legendy. Legenda mohla být čtena i při jiných příležitostech, než je kázání, a nelze ji tak tímto pojmem charakterizovat. V legendě je kladen důraz na příběh, oproti tomu kázání se často opírá o obsah Bible a samotný příběh obsahovat nemusí. U kázání se také často setkáváme s rétorickými prvky, které mají sloužit k zaujetí posluchačů. Funkcí legendy je šíření kultu světců, především představení světce a zázraků, které vykonal. Legenda tedy může být součástí kázání, ale kázání nemůže být součástí legendy. Proto se přikláníme k aktuálnímu členění a považujeme tedy legendu za samostatný žánr.

² Kolár, Jaroslav. *Návraty bez konce: Studie k starší české literatuře* s. 12.

3 Charakteristika postav

Pod pojem charakteristika neboli povahopis řadíme popis a hodnocení psychických vlastností osob. Charakteristiku dělíme na přímou a nepřímou. U přímé charakteristiky je třeba představit morální a povahové vlastnosti osoby, její mentální schopnosti a temperament. Při využití nepřímé charakteristiky jsou přiblíženy vztahy postavy s okolím a způsoby jejího jednání. U této charakteristiky jsou postavy uváděny v konkrétních situacích a reakcích, z nichž lze odvodit základní povahové vlastnosti postavy. Slohový postup u nepřímé charakteristiky je nejčastěji vyprávěcí.

Popis zevnějšku neřadíme do charakteristiky, přesto ale může získat povahu charakteristiky v případě, že ze zevnějšku postavy lze vyčíst i její charakterové rysy. Například elegantně oblečená postava může být esteticky smýšlející a postava v chudém oděvu může být skromná. Tento popis je často využit v legendách, kde je jako demonstrace prostého skromného života světců upozorňováno na jejich oděv, který bývá velmi jednoduchý a zašlý.

Jazykem charakteristiky jsou nejčastěji přídavná jména, která slouží jako hodnoticí prostředek. Adjektiva nejčastěji vyjadřují jaké má postava zájmy a schopnosti, jaký má vztah ke svému okolí a k práci.

4 Zdroje legend

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá obsahem legend, a ne jejich jazykovou stránkou, nebylo nutné ke zpracování používat původní rukopisy. Přesto ale považujeme za důležité zmínit, že v rámci studia jsme se účastnili literárního semináře, ve kterém jsme četli z původních staročeských rukopisů a připravili transkribovanou edici *Legendy de sancto Andrea*, která je obsažena ve *Sbírce kázání založených na legendách*.

Obsah legendy o svatém Petru a legendy o svaté Barboře jsme čerpali z elektronického zpracování *Sbírky kázání založených na legendách*. Tato rukopisná sbírka vznikla pravděpodobně ve druhé polovině 15. století a je prací jednoho neznámého autora, jenž zpracoval vybrané legendy ze staročeského *Passionalu* pro homiletické účely. Rukopis je napsán staročeštinou a obsahuje časté latinské příписы mladší rukou, například nadpisy nebyly v této sbírce původně žádné. Ve sbírce se nachází 46 kázání, která se vztahují k církevnímu kalendáři. Je velmi těžké jednoznačně rozlišit, zda se jedná o kázání, nebo legendy. Dominantní část textu působí jako legendistické vypravování, k němu jsou ale vždy, i když někde jen velmi okrajově, poznámky oslovující posluchače při kázání. Sbíрка tak mohla sloužit pro kazatele jako podklad pro jejich přednes. Legendy jsou v této sbírce použity jako příklady, na kterých kazatel demonstruje zásady správného křesťanského chování, jedná se tedy o tzv. exempla. Tato sbírka se aktuálně nachází v Moravském zemském archivu a roku 2014 byla vydána první elektronická verze rukopisu kolektivem z Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Děj *Kristiánovy legendy*, legend o svatém Prokopu a svatém Vojtěchu je pro tuto práci čerpán ze svazku *Středověké legendy o českých světcích*, ve kterém jsou legendy, převzaté z různých zdrojů, uvedeny v novočeském překladu. Kristiánova legenda se dochovala v takzvaném *Dražickém rukopisu*, který byl pravděpodobně sepsán ve 14. století. Legenda byla poprvé vydána roku 1677 Bohuslavem Balbínem a roku 1978 připravil kritický text s překladem Jaroslav Ludvíkovský. Aktuálně se tato památka nachází v Knihovně pražské metropolitní kapituly pod signaturou G 5.

Obsah legendy *Život svatého Prokopa* jsme také čerpali ze svazku *Středověké legendy o českých světcích*, který zpracoval Jaroslav Kolár. Legenda se dochovala v Hradeckém rukopisu a pochází z poloviny 14. století. Hradecký rukopis se momentálně nachází v Národní knihovně České republiky pod signaturou XXIII G 92.

Legenda *Verše o utrpení svatého Vojtěcha* je, stejně jako předcházející dvě legendy, zpracována ve *Středověkých legendách o českých světcích*. Nejstarší text této legendy se dochoval v latinsky psaném rukopisu z 2. poloviny 14. století. Autor rukopisu je neznámý, autorství se přisuzuje Kosmovi, nebo císaři Otu III. První vydání této legendy uspořádal Gelasius Dobner.

5 Cathedra sancti Petri

Svatý Petr, rodným jménem Šimon, byl jedním ze 12 apoštolů Ježíše Krista. Podle legendy *De sancto Andrea* uvedené ve *Sbírcce kázání založených na legendách* byl Petr původně rybářem, stejně jako jeho bratr Ondřej. Když jednoho dne bratři vrhali sítě do moře, zjevil se jim samotný Kristus a vyzval je, aby jej následovali a učili se od něj. Bratři se tak stali jeho učedníky a byli svědky mnoha zázraků.

Po Kristově ukřižování se Petr stal Kristovým nástupcem a dále hlásal křesťanskou víru. Když v Římě propukl hon na křesťany, prosili lidé Petra, aby se zachránil útekem, a ten se rozhodl město opustit. Jakmile ale vyšel z kláštera, viděl proti sobě jít Krista, zeptal se jej tedy, kam kráčí, a Kristus odpověděl, že se jde nechat ukřižovat podruhé. Petr se zastyděl za svou zbabělost a zůstal v Římě, kde byl chycen a ukřižován. Na jeho vlastní přání byl ale údajně ukřižován hlavou dolů, protože se považoval za nehodného stejné smrti, jakou měl Ježíš Kristus.

5.1 Děj legendy

Legenda s názvem *Cathedra sancti Petri*, neboli v překladu svatého Petra navštoulovanie, vypráví příběh o svatém apoštolu Petrovi, jenž se za vlády knížete Teofila ve městě Antiochia snažil kázat slovo boží. Vladař Teofil byl rozhořčen Petrovým jednáním, protože se jeho lid snažil obrátit na jinou víru, a tak nechal Petrovi na znamení potupy vyholit pleš na hlavě a posléze jej dal vsadit do vězení, kde měl být o hladu a žízni. Apoštolu Petrovi zde nezbylo nic jiného, než se modlit k Bohu. Bůh Petrovy modlitby vyslyšel a na pomoc mu poslal svatého Pavla.

Svatý Pavel se z Boží vůle vydá do Antiochie a jako zručný řemeslník nabídne vladaři své služby, a ten s radostí přijímá. Po několika dnech svého pobytu se Pavel tajně vydá navštívit vězněného Petra, nalezne jej ale v mdlobách a neschopného řeči. Až po požití Pavlem přineseného pokrmu Petr ožije a promluví. Poděkuje Pavlovi za záchranu a za přinesenou stravu, s radostí svého dávného přítele objímá.

Pavel, vyděšený z Petrova stavu, se vydá za Teofilem a vyčítá mu jeho krutost, zároveň se jej snaží přesvědčit, že Petr by mohl být i pro něj užitečný, protože dokáže

uzdravovat nemocné a křísit mrtvé. *Jest li tvého velikého stavu veliká chvála všie ctnosti prietelnice, věz to, že malá věc jest zlá, všeliký stav ohaví. Rozpomeň se na to, cos učinil onomu hluchému a bohobojnému člověku sprostnému, jemužto Petr dějí. Protivíš se jemu, jako by veliká věc byla, an chodí v hrubém rúše mrzutý a jediné řeč jeho jest a jedva duše v něm. A ten mohl by se tobě na něčem hoditi, nebo o něm lidé praví, že nemocné uzdravuje a mrtvé křiesí.*³

Vzhledem k tomu, že Teofilovi zemřel před 40 lety mladý syn, okamžitě se chytá možné naděje a slibuje, že pokud se Petrovi podaří jeho syna oživit, daruje mu svobodu a uvěří v jeho boha.

Petr se úkolu zhostil bez meškání, v doprovodu Pavla a Teofila se vydá na hřbitov a nechá otevřít rakev zemřelého syna. Po Petrově pokleknutí a úpěnlivé modlitbě k Bohu Teofilův syn skutečně ožil. Teofilus okamžitě uvěřil v Ježíše Krista, nechal pokřtít veškerý lid svého města a na náměstí nechal postavit kostel věnovaný Petrovi, tomu dni se od té doby v církvi říká Nastolování svatého Petra. Petr v darovaném kostele stráví dalších 7 let svého života, během nichž zde káže všemu lidu. A od této chvíle údajně svatá církev nařídila, aby všichni kněží na znamení důstojnosti svatého Petra nosili vyholená temena.

5.2 Záporné postavy v legendě o svatém Petru

Za jedinou zápornou postavu této legendy lze označit knížete Teofila. Jeho největším proviněním je krutost, kterou uplatňuje vůči hlasateli jiné víry. Přestože Petr svým jednáním nemohl nikomu škodit, Teofil se natolik bránil křesťanství, že nechal Petra uvěznit, a pokud by nebylo Bohem poslaného Pavla, nechal by Petra ve vězení hlady a žízní zemřít. Teofilovi ale nestačilo Petra pouze uvěznit, ale aby jej potupil, a dal tak příklad dalším, kteří by v jeho zemi chtěli hlásat křesťanskou víru, nechal ho veřejně ponížit vyholením temena hlavy a poté vodit po městě. Zde je třeba upozornit, že dle legendy byl v této době Petr slepý a pouze ve velmi chudém rouchu oděný. Teofil ve své krutosti neměl tedy smilování ani s někým, kdo jej nemohl nijak ohrozit.

³ JANOSIK-BIELSKI, M. a kol. Sbíрка kázání založených na legendách (e-book), s. 37–38.

6 De sancta Barbara

Legenda o svaté Barboře je jednou z původních legend, které se objevily již v legendistické latinsky psané sbírce *Legenda aurea* ze 13. století. Zároveň ji autor překladu do staročeštiny považoval za natolik důležitou, že ji nevynechal a zařadil ji i mezi legendy staročeského *Passionalu*.

6.1 Děj legendy

V dobách vlády císaře Maxmiliána žil ve městě Nicomedia pohanský měšťan Diaškorus, který měl krásnou dceru Barboru. Kvůli Barbořině kráse ji otec držel zamčenou ve věži, dokud nedospěla. Tehdy ji chtěl otec nechat provdat a samotné Barbory se zeptal, zda má nějakého nápadníka, ta však otce prudce odmítla. Barbora byla silně věřící a chtěla zůstat věrná pouze Bohu. Její rozhodnutí pobouřilo otce, který se chystal na cestu do ciziny, a tak pro ni nechal vystavět novou věž s pouhými dvěma okny. Zatímco probíhala stavba, Barbora scházela mezi dělníky a rozkázala jim postavit ve věži tři okna, na znamení víry v Nejsvětější Trojici. Když otec, vrací se z ciziny, zahlédl tato tři okna, rozhodl se Barboru potrestat a zabít ji. Vytasil svůj meč, aby mohl konat, ale z Boží vůle se věž rozestoupila natolik, že Barbora mohla utéci, ale jejímu otci je cesta zahrazena. Barbora tak utekla do nedaleké jeskyně, kde se schovala. Otec ji však pronásledoval, po cestě potkal pastýře ovcí, který mu však o Barboře nic neřekl, až druhý pastýř prozradil Diaškorovi, kde svou dceru najde. Za prozrazení Barbořina úkrytu je pastýř Bohem potrestán, všechny jeho ovečky se změní v kobylinky.

Diaškorus Barboru našel a za vlasy ji odvedl domů, kde ji bil a ponižoval. Načež ji předal vladaři města a prosil jej, aby Barboru nechal mučít, protože je křesťankou. Vladař, ohromený Barbořinou krásou, jí dal na výběr ze dvou možností, buď se vzdá své víry, nebo bude zabita. Barbora volí raději mučednickou smrt, po níž se dříve setká s pánem Kristem.

A potom vyda ji vladařovi toho města. A bude ho prositi, aby ji mučiti kázal, protože jest křesťankú. A když před toho vladaře přivedena byla, vzhlédna na ni, bude se velice diviti kráse její, i die k ní řka: „Milá panenka, jedno sobě vyvol ze dvojieho: nebo následuj naše bohy, anebo smrt trpěti budeš.“ Odpovie jemu sv. Barbora řkúci:

„Nic se téj počasněj smrti nebojím. A protož hotovať sem ji ihned trpěti, ať bych věčně se radovala a se pánem Kristem živa byla.“⁴

Rozhněvaný vladař nechá Barboru nahou zbít a uvrhne ji do žaláře. Této noci se Barboře zjeví sám Kristus, který ji těší a zhojí její rány. Druhý den, když je Barbora předvedena před vladaře, je krásnější než kdy dříve. Vladař jí dá stejnou nabídku jako předcházejícího dne, a když Barbora znovu odmítne, nechá její tělo trhat železnými háky, hlavu tlouci kladivem a v takovém stavu ji nechá vodit po městě. Bůh seslal Barboře na pomoc anděla, který její rány zhojil a její tělo oblékl. Vladař tak viděl, že Barboře ublížit nemůže, rozhodl se tedy nechat jí setnout hlavu.

Barbora tak umírá na hoře za městem rukou svého vlastního otce, který jí na žádost vladaře setne hlavu. Než stihne Diaškoros dojít domů, Bůh na něj sešle blesk, který jej spálí na prach.

6.2 Záporné postavy v legendě o svaté Barboře

V této legendě je hned několik záporných postav. Za bezesporu nejvýraznější zápornou postavu můžeme označit otce Barbory Diaškora. Ten spáchá hned několik prohřešků. Začíná to ve chvíli, kdy chce svou dceru proti její vůli provdat a nerespektuje její duchovní zaměření. Za neposlušnost udělí Barboře trest v podobě zamčení do věže, která má mít pouze dvě okna. Když Barbora opět neuposlechla otcova rozkazu a nechala vystavět tři okna na znamení Nejsvětější Trojice, otec se rozhodl spáchat nejtěžší hřích a chtěl dceru zavraždit. Až do této chvíle se otec vyhýbá Božímu hněvu a jeho hříchy a provinění, kterých se dopustil vůči Barboře, zůstávají nepotrestány. Se svými prohřešky pokračuje, když prosí vladaře města, aby Barboru nechal mučit. Završením všeho zlého, co Diaškoros napáchal, je poprava vlastní dcery. Až v této chvíli je potrestán a spálen na popel.

Další zápornou postavou této legendy je samotný vladař města, který je také pohanem a stejně jako Diaškoros nerespektuje jinou víru. Barboře dává možnost vzdát se její víry, aby se tak mohla zachránit. Tuto šanci jí ale nedává proto, že by byl vstřícný nebo milostivý, ale pouze z toho důvodu, že je ohromen Barbořinou krásou. Když

⁴ JANOSIK-BIELSKI, M. a kol. Sbíрка kázání založených na legendách (e-book), s. 6.

Barbora s jeho návrhem nesouhlasí, nechá ji několikrát mučit. A až ve chvíli, kdy pochopí, že se Barbora své víry nevzdá a že bude jeho tresty pokorně přijímat, rozkáže ji zabít. Z toho si můžeme odvodit, že panovník je nelítostný a velmi krutý. Barboru netrestá za žádný skutečný prohřešek, ale pouze za její víru. Také je možné, že Barboru nechá zavraždit pouze z toho důvodu, že neunesl její odmítnutí.

Je otázkou, zda lze za další zápornou postavu této legendy označit i pasáčka, který z počátku legendy prozradil otci Barbořin úkryt. V legendě totiž není nikde zmíněno, zda pasáček věděl, proč otec Barboru hledá, a zda mohl vůbec tušit, že jí hrozí nebezpečí. Je třeba zdůraznit, že za tento čin stihl pasáčka až neúměrný trest v podobě ztráty jeho stáda. *A protože že ten druhý pastýř na ni pověděl a že ji ukázal, ihned pán buoh⁵ naň přepustil pomstu svú, že se jemu všechny ovce v kobylky obrátí. A když ji ten zlý pastýř ukázal, takže ji otec její nalezl, tu pak velmi nemilostivě ji za vlasy odtud vytáhl a vedl ji zase domuv, bil ji netoliko tak nemilostivě a nelítostivě, ale což jí mohl k hanbě a k žalosti učiniti, to učinil.*⁶ Pokud bychom odvozovali z předpokladu, že je Bůh vševědoucí, museli bychom souhlasit s variantou, že pasáček věděl o zlu, které svou radou může spáchat, a tak byl po zásluze potrestán. V tom případě by bylo ale velmi paradoxní to, že prostý pasáček, který pouze prozradil Barboru, byl Bohem potrestán, zatímco mocný vladař, který nechal Barboru několik dní mučit, veřejně ponižovat a nakonec zabít, nedostal trest žádný. V legendě není zmínka o tom, že by byl panovník jakkoliv potrestán, což je velmi zvláštní vzhledem k tomu, že se jedná o křesťanskou legendu a panovník byl pohanem, který mučil věrnou křesťanku.

⁵ Takto zapsáno v citované edici.

⁶ JANOSIK-BIELSKI, M. a kol. Sbíрка kázání založených na legendách (e-book), s. 6.

7 Legenda Kristiánova

Dle *České literatury od počátku k dnešku* je Kristiánova legenda stěžejním literárním dílem Vojtěchovy doby a jedná se o syntézu latinské a staroslověnské vzdělanosti. Takzvaná Kristiánova legenda byla původně napsána latinsky a datuje se do konce 10. století, přesto se nejedná o nejstarší svatováclavskou legendu. Nejstarší zachovanou legendou s touto tematikou je latinsky psaná *Crescente fide*, která vznikla před rokem 980 pravděpodobně v benediktinském klášteře v Řezně. Kromě toho vzhledem k vysoké úrovni a nejasnému původu Kristiánovy legendy probíhaly v českých dějinách později spory ohledně skutečného vzniku rukopisu, kdy například Josef Dobrovský prohlásil legendu za podvrh a její vznik zařadil až do 14. století.

Autor této legendy je neznámý, pouze ze samotné legendy, konkrétně z jejího prologu, si můžeme odvodit, že autorem byl mnich, pravděpodobně příbuzný Vojtěcha, a jeho jméno bylo pravděpodobně Kristián. Jménem si samozřejmě také nemůžeme být jisti, literární historik Oldřich Králík věřil, že údajný Kristián byl ve skutečnosti Vojtěchův bratr Radim. V prologu také Kristián vysvětluje, že legendu píše jako dar pro biskupa Vojtěcha a zároveň jako opravu starších neúplných verzí legendy, které si vzájemně často odporovaly. Legendu také můžeme považovat za svědectví dějin českého křesťanství s tím, že autor přirovnává Čechy k velkým křesťanským zemím.

Tato legenda má i další funkci, dle Jaroslava Kolára se jednotlivé žánry starší české literatury prolínají a právě Kristiánova legenda není pouze legendou. Kolár upozorňuje na to, že po formální stránce se jistě jedná o legendu, ale vzhledem k existující rozsáhlé sekundární literatuře se stejnou tematikou lze předpokládat, že legenda sloužila také jako kronikářské dílo.

7.1 Děj legendy

Za nejznámější staročeskou legendu lze bezesporu označit *Legendu Kristiánovu* neboli *Život a utrpení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. Kristiánova legenda začíná předmluvou, jež obsahuje věnování biskupu Vojtěchovi od mnicha Kristiána, který převypráví již existující legendu s úmyslem opravit nesrovnalosti a předložit historicky

správnou verzi. V předmluvě Kristián zároveň kritizuje slovanský vztah ke světcům a upozorňuje na významnost světců v historii.

V úvodu legendy se autor vrací k věrozvěstům Cyrilu a Metoději a jejich vlivu na slovanský národ, dále ke knížeti Svatopluku, který nedbal kázání Metoděje a kvůli němu byl národ údajně ztracený a bez správného vedení. To získal až s nástupem Přemyslovců a knížete Bořivoje, který sebe a celý národ převedl na křesťanskou víru. Bořivojova žena, Ludmila, se stejně jako on obrátila na křesťanskou víru a stala se velmi zbožnou. Ludmile byli později svěřeni do péče její dva vnuci, bratři Václav a Boleslav. Ty měla Ludmila vychovat k víře, než dospějí a budou tak moci vládnout. Proti výchově chlapců od báby Ludmily byla matka chlapců Drahomír, která byla přesvědčena, že se jí Ludmila snaží připravit o postavení a o moc, kterou získala po smrti svého manžela. Ludmila, jež poznala pýchu a závist své snachy, vzdala se výchovy vnuků a požádala ji o jediné, aby mohla v ústraní sloužit Bohu, a odebrala se spolu se svými věrnými na hrad Tetín.

Vévodkyně ale stále vnímala Ludmilu jako hrozbu, a tak na její rozkaz byla Ludmila na Tetíně napadena a zavražděna. Před svou smrtí se Ludmila stihla pomodlit a prosila své vrahy, aby jí setli hlavu, aby mohla prolitím své krve být navěky mučednicí. Vrazi jejích proseb nevyslyšeli a Ludmilu uškrtili. Drahomíři tak připadl veškerý Ludmilin majetek a získala její moc. Ani po smrti neměla Ludmila klid. Když se kolem místa, kde byla pohřbena, začaly dít zázraky, byly připisovány svatosti Ludmily. Drahomír ale kázala na témže místě vystavět baziliku archanděla Michaela, aby budoucí zázraky mohly být připisovány pouze jemu.

Starší bratr Václav byl po své babě Ludmile velmi zbožný, a to bylo dalším trnem v oku jeho matky, a tak se snažila všemožnými způsoby zabránit Václavovi v učení o Ježíši Kristu. Moudrý Václav chtěl zabránit roztržkám mezi křesťany a pohany, a tak nechal svou matku spolu s jejími přívrženci dočasně vykázat ze země. Rozkázal ostatky své báby Ludmily přepravit do Prahy, aby jí dopřál důstojný pohřeb, zázrakem byly ale ostatky Ludmily neporušeny, jako by byla stále živá. Když ji chtěli pohřbít na neposvěceném místě, hrob se zalil vodou. Václav to považoval za znamení, že v takové zemi nemůže Ludmila spočinout, a povolal biskupa, aby onu půdu posvětil. Když rakev znovu ukládali do již posvěceného hrobu, žádná voda se již neobjevila.

Václav vládl moudře a spravedlivě, pomáhal chudým a spravedlivě káral hříšné poddané. Sám žil asketickým životem a dával se tak za příklad. Protože po své babě Ludmile zdědil dar vidění, věděl již předem, že se jej mladší bratr Boleslav pokusí zavraždit. Václav si přál zemřít mučednickou smrtí, ale ne z rukou svého bratra, kterému tak hrozilo zatracení. Boleslav, toužící po moci, pozval svého bratra na svůj dvorec u příležitosti svátku mučedníků Kosmy a Damiána ke slavnostní hostině. Václav, přestože věděl, co jej u bratra čeká, rozloučil se se svými poddanými a na slavnostní hostinu přišel. Během hostiny se několikrát Boleslavovi věrní pokoušeli Václava zavraždit, ani jednou ale k tomuto činu z Boží vůle nedošlo. Jeden z Václavových poddaných se jej snaží přemluvit k útěku, Václav jeho rad ale nedbá a statečně zůstane bratrovým hostem. Když se Václav vydá sám druhý den na ranní mši, kněz na příkaz Boleslava před samotným Václavem zavře dveře kostela. V tu chvíli se objeví Boleslav se svou družinou a Václav jej radostně vítá a přeje mu šťastný život, Boleslav vytasí skrytý meč a snaží se Václava zavraždit, ale ani nadvakrát se mu nepovede nijak vážně Václavovi ublížit. Václav mu dokáže sebrat meč a pokárat jej, meč mu ale vrátí a znovu se obrací na cestu do kostela. Boleslav ale svůj cíl nevzdal, povolal zbytek družiny a společně s ní přede dveřmi kostela knížete Václava zavraždil.

A vrátil bratru meč, který mu odňal, a maje ruku od něho již krví potřísněnou, rychle spěchal ke kostelu. Avšak onen bídík běže za ním volal hlasem velikým: „Druhowé moji, druhowé moji, kde jste? Prašpatně pomáháte svému pánu a uboze mu přispíváte, ačkoliv je v takové tísní!“ A tehdy vyběhl celý zástup zlosynů ze svých úkrytů, a s mnoha meči a kopími proti němu vyrazivše a těžkými ranami se naň sápadíce, zahubili ho přede dveřmi chrámu. A tehdy na tom zápasišti jeho svatá duše vysvobozená z vězení tohoto světa a krví oslavená odešla vítězně k Hospodinu, dne 28. září, zatímco se nebe radovalo a země plakala, léta od vtělení Božího devítistého dvacátého devátého.⁷

S Václavovými ostatky je zacházeno potupně a je pohřben jako obyčejný člověk. Krev na místě vraždy byla umyta, když ale druhý den přišli lidé ke kostelu, Václavova krev byla znovu na stejných místech jako předcházejícího dne. Teprve když byla krev potřetí odstraněna a znovu se vrátila, lidé pochopili, že se jedná o Boží vůli. Potupná smrt jako Boží trest, postihla všechny Václavovy vrahy. Po třech letech kníže Boleslav

⁷ KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta: Středověké legendy o českých světcích s. 118.

začal litovat svého činu a nechal bratrovy ostatky přemístit do katedrály svatého Víta v Praze. Při přemísťování ostatků se stejně jako u svaté Ludmily zjistilo, že Václavovo tělo je neporušeno a jeho jizvy byly zahojeny, kromě té, kterou mu první ránou způsobil bratr Boleslav.

Dále legenda vypravuje o Podivenovi, jenž byl služebníkem Václava a po jeho smrti utekl k Němcům. Podiven, zhrzený vraždou svého pána, se navrátil a při první příležitosti zavraždil jednoho ze zbylých Václavových vrahů. Po tomto skutku utekl do nedalekého lesa, kde jej Boleslavovi služebníci obklíčili a zajali, Boleslav jej poté nechal oběsit. Tělo mrtvého Podivena viselo po tři roky na stejném místě a vypadalo, jako by nikdy nezemřel. Podivenovi rostly vousy a nehty a vlasy mu zbělaly, jako by poklidně zestárl. Boleslav, rozhořčený tímto zázrakem, nechal tělo na témže místě zakopat, nad hrobem se ale začalo objevovat nebeské světlo. Tělo později křesťané přenesou a znovu pohřbí na hřbitově u kostela svatého Víta, aby bylo blízko tělu svatého Václava.

V závěru legendy jsou shrnuty zázraky, které po smrti Václav vykonal. Když se vězni odsouzení k smrti k Bohu a svatému Václavu modlili, jejich pouta zázrakem odpadla a mohli tak volně odejít. Žena, která byla slepá a chromá, se po modlení u hrobu svatého Václava zázračně plně uzdravila. Stejně tak chromý muž, který se dostal k hrobu svatého Václava.

7.2 Záporné postavy v *Kristiánově legendě*

V českém prostředí je tato legenda pravděpodobně nejznámější legendou vůbec a stejně tak i její postavy. Zápornou postavou je zde Václavův bratr Boleslav, který v touze po moci zavraždil vlastního bratra. Přestože jsou Václav s Boleslavem bratři, jejich charakteristika nemá společné rysy a naopak jsou proti sobě kontrastně postaveni. Václav považoval za vzor svou babičku Ludmilu a především kvůli ní byl velice zbožný. Oproti tomu Boleslav neměl s Ludmilou žádný zvláštní vztah a přikláněl se k matce Drahomiři. Proti zásadám víry se Boleslav provinil hned několikrát, přičemž největším hříchem byla vražda bratra, a to symbolicky přímo před kostelem. Umístění a načasování vraždy před ranní bohoslužbu poukazuje na Boleslavovo pohrdání vírou a její nerespektování.

Další, neméně závažnou, zápornou postavou je matka chlapců, vévodkyně Drahomíř. Ta odmítla nechat výchovu synů na zbožné Ludmile, a protože se zároveň obávala o svou moc, Ludmilu vyhnala na hrad Tetín. Přestože se Ludmila Drahomířině vůli nijak neprotivila a naopak se dobrovolně vzdala veškerých možností k vládnutí, Drahomíř potřebovala mít jistotu, že ji Ludmila nebude moci ohrožovat, a tak nechala Ludmilu zavraždit. Kromě vraždy páchala Drahomíř další hříchy, tím největším byla snaha poštvat Boleslava proti vlastnímu bratru.

Stejně jako v legendě o svaté Barboře se i zde setkáváme s postavou, kterou není lehké označit za zápornou nebo kladnou. Jedná se o Podivena, služebníka Václava, který spáchal zločin vraždy. Jako polehčující okolnost lze považovat to, že věrný služebník chtěl pomstít smrt svého pána. Je ale otázkou, zda msta ospravedlňuje tak závažný čin.

Paradoxně jediný Podiven byl v této legendě potrestán, a to smrtí. Bůh ho před smrtí neochránil, ale zřejmě na důkaz souhlasu s Podivenovým činem konal zázraky s Podivenovými ostatky. O trestu pro mnohem závažnější činy Boleslava a jeho matky Drahomíře se legenda nijak nezmiňuje.

8 Život svatého Prokopa

Nejstarší zachovaná legenda o svatém Prokopu byla napsána latinsky, pochází z konce 11. nebo ze začátku 12. století a nese název *Vita minor* neboli Menší život. Mladší verze *Legenda o svatém Prokopu* vznikla přebásněním původní latinské prozaické legendy z počátku 14. století *Vita sancti Procopii maior* neboli Větší život svatého Prokopa. Přebásněná verze je dle *České literatury od počátku k dnešku* vrcholným projevem veršované epiky lucemburské doby. Tato legenda je považována za důležité svědectví boje češství proti německé expanzi a zároveň vysvětluje založení Sázavského kláštera. Legenda je silně vlastenecká, usiluje o vzkříšení cyrilometodějské tradice a varuje před německou rozpínavostí.

Legenda o svatém Prokopu je také jednou z legend, která byla zařazena do obrázkového sborníku *Liber depictus*. *Liber depictus* neboli *Krumlovský obrazový kodex* je obrazový rukopis, jenž vznikl po roce 1358 v Českém Krumlově v minoritském klášteře. Rukopis je specifický tím, že text pouze doprovází obrazy, které celému dílu dominují. Kromě Legendy o svatém Prokopu se zde objevují například také legendy o svatém Václavu a svaté Ludmile.

8.1 Děj legendy

Jak již ze samotného názvu vyplývá, legenda vypráví o Prokopovi, který byl velmi vzdělaným a váženým českým opatem. Prokop se vzdal všech pozemských radostí, žil asketicky a jako své bydlení si vybral odlehlou jeskyni. Prvními obyvateli jeskyně byly tisíce démonů, které se ale podařilo Prokopovi svým usilovným modlením vyhnat.

Přestože si Prokop přál žít v osamocení jako poustevník, o jeho dobrotivosti se mluvilo v celém okolí, a tak až do jeskyně chodily Prokopa navštěvovat zástupy lidí, kteří jej pokorně žádaly o pomoc či radu. Jedním z prosebníků byl i Menno, jenž si přál účastnit se Prokopova průvodu, ale byl na špatné straně řeky. Když se Menno obrátil s modlitbou a prosbou na Boha, sama k němu doplula loďka, na které mohl řeku překonat. Díky tomuto a několika dalším zázrakům a dobrým skutkům se o Prokopa začal zajímat i kníže Břetislav, který Prokopa jmenoval opatem.

Opat Prokop konal dobré skutky ještě na smrtelné posteli, kdy sám předpověděl svou smrt a chudému sirotkovi odkázal svou suknici. *Na druhý den přistoupil k němu jeden sirotek, kterého celý týden podle svého zvyku dobrotivě u sebe živil, zmírňuje tak jeho nouzi, a žádal, aby směl odejít domů. Svatý otec, nemaje nic, čím by ho z lásky obdaroval, řekl mu s veselou tváří: „Bud’ tak laskav, nejdražší, a pobud’ ještě, prosím; zítra totiž bude den Páně, jehož příchodu očekávám, a po mém skonu bude ti dána má suknice.“*⁸

Druhého dne se skutečně Prokopův pozemský čas navršil a zemřel. Když se na jeho pohřbu slepec modlil, aby alespoň při pohřbívání Prokopa mohl vidět, stalo se tak. Krátce po Prokopově smrti umírá i kníže Břetislav a jeho nástupcem se stává Spytihněv. Ten přenechá Prokopův klášter německému opatovi. Když se nový opat vydá poprvé ve svém novém klášteře na jitřní mši, zjeví se mu svatý Prokop a ptá se, co v klášteře pohledává. Němec bez bázně odpoví, že mu byl klášter přidělen. Na to Prokop zareaguje hrozbou pomsty z nebes, pokud Němec klášter neopustí. Když německý opat po tři noci neuposlechl Prokopových rad, zjeví se mu svatý otec i čtvrtou noc. Rozhněvaný Prokop vyčítá opatovi, že neuposlechl jeho rad a sám jej začne vyhánět pomocí berly, kterou jej tluč. Němec na nic nečeká a klášter navždy opustí.

Legenda končí kanonizováním ostatků svatého Prokopa, k čemuž dochází na rozkaz papeže Innocence. Tomu se totiž také zjevil svatý Prokop a vyčínil mu, že jeho ostatky dosud nebyly kanonizovány a zároveň pohrozil, pokud papež neschválí kanonizaci, že jej bude tlouci holí, stejně jako tloukl Němce.

8.2 Záporné postavy v legendě Život svatého Prokopa

Za jednoznačně negativní charakter v této legendě můžeme označit demony, kteří se objevují na začátku příběhu a obývají jeskyni. Démon je již z podstaty existence záporná postava, na zemi byli démoni jen z důvodu, aby mohli škodit lidem, protože sloužili d’áblu.

⁸ KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta. Středověké legendy o českých světcích s. 184.

Zápornou postavou je zde německý opat, jenž je symbolem všech Němců, kteří přichází na české území a zabírají původně české kláštery. Přestože se opat v ději legendy nijak závažně neprovinil, tedy nevykonal z vlastní vůle žádný hřích, je hlavní zápornou postavou. Jeho hříchem, ač nemusel být z jeho strany nijak plánovaný nebo záměrný, je převzetí českého kláštera. Klášter byl na posvátném místě a žil v něm český světec, přítomnost německého opata tak může působit jako znesvěcení, jako opatovo pohrdání českou historií kláštera nebo jako utlačování slovanské tradice. Německý opat byl několikrát příznakem Prokopa varován, ale ani jednou jej neuposlechl a dal tak najevo, že zjevení bývalého opata pro něj nic neznamená.

V tomto příběhu si můžeme všimnout zajímavé podobnosti mezi útekem démonů z jeskyně a německého opata z kláštera. Prokop byl nucen nejdříve demony vyhnat z jeskyně, aby zde mohl žít, a stejně tak musel vyhnat německého opata, který zneuctil jeho památku a zabíral český klášter. Můžeme se tedy domnívat, že prostřednictvím symboliky je v této legendě naznačeno, že onen německý opat byl jako zosobnění původních démonů.

Na závěr je třeba jako postavu s mírně zápornými povahovými rysy označit papeže Innocence. Ten totiž sám od sebe nenechal kanonizovat ostatky svatého Prokopa a učinil tak až ve chvíli, kdy se mu Prokop sám zjevil a pohrozil mu bitím.

Neboť právě v tu chvíli, kdy opat Blažej mířil z městských bran, zjevil se svatý otec s pastýřskou holí papeži Innocenci v jeho ložnici a řekl: „Proč jsi váhal? K čemu ty své průtahy? Jak dlouho ještě strpíš, aby mé tělo leželo takto v zemi? Proč jsi dopustil, aby můj duchovní odešel s prázdnou? Nevydáš-li rozkaz, aby ustal v cestě k svatému Vavřinci za hradbami Města a ihned se vrátil, neschválíš-li svědectví o mých ostacích a nepovolíš-li mou povinnou poctu, pak“ – a v tu chvíli zvedl svou pastýřskou hůl – „takto tluka, dotluku tě!“⁹

⁹ KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta: Středověké legendy o českých světcích s. 194.

9 Verše o utrpení svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka

Vojtěch byl druhým pražským biskupem, a přestože sám neměl k Čechám příliš kladný vztah, velice tehdejší život ovlivňoval. Kromě nespokojenosti s až barbarským chováním některých Čechů se také setkával s častými spory s knížetem Boleslavem II., a to byly důvody, proč opakovaně Čechy opustil, uchýlil se ke klášternímu životu v italském Římě a žádal papeže o zbavení titulu českého biskupa.

Pro křesťany se Vojtěch stal vzorem pravého duchovního, který žil asketicky a s pokorou k Bohu. Na Vojtěchovu osobnost navazuje tzv. Svatovojtěšský kult, který se rozvíjí od 12. století, staví Vojtěcha po bok svatého Václava a oba je považuje za patrony Čech.

První písemná zmínka o Vojtěchovi pochází již z konce 10. století, jedná se o latinsky psanou legendu, jejímž autorem byl mnich z římského kláštera v Aventinu, a to dle *České literatury od počátku k dnešku* buď Jan Canaparius, nebo opat Lev.

9.1 Děj legendy

Legenda začíná kritikou pohanství Čechů a jejich přístupu ke křesťanské víře. Za příklad pro nevěřící Čechy je dáván zbožný Slavník. Slavník je z důležitého rodu, je bohatý a mocný a přesto laskavý a milostivý. Za manželku si vezme ženu stejného postavení, která je stejně jako on velice laskavá a zbožná. Po jejich sňatku se narodí syn Vojtěch.

Vojtěch vážně onemocní krátce po té, kdy přišel na svět. Zoufalí rodiče, kteří se strachují o život novorozeněte, se modlí k panně Marii a synka zaslíbí pánu Bohu. Bůh se smíloval a malého Vojtěcha uzdravil.

Vojtěch vyrůstal ve velmi zbožného hocha, byl výborným studentem a nepodléhal žádnému z lidských hříchů. Už jako malý hoch byla jeho víra až ortodoxní. Ve chvíli, kdy jej spolužáci shodili na zem spolu s dívkou, Vojtěch trpěl výčitkami

svědomí, byl přesvědčen, že už pouhý dotyk s dívkou byl těžkým zločinem. Konal dobré skutky, staral se o sirotky a krmil žebráky, ale aby nemohl být podezříván, že dobro koná za účelem slávy, tyto skutky konal vždy jen anonymně v noci.

Po smrti pražského biskupa sám lid zvolil dobrotivého Vojtěcha jako jeho nástupce. Ve chvíli, kdy byl Vojtěch jmenován novým biskupem, do chrámu vběhl člověk posedlý d'áblem. Dábel prostřednictvím lidských úst přítomné varuje před svou přítomností a zároveň dodává, že budoucí biskup je jediný, koho se všichni d'áblové obávají.

Vojtěch byl milovaným a laskavým biskupem. Spravedlivě rozdělil desátky mezi řeholní bratry, chudé pocestné a správce chrámu, jen malou část desátku zachovával pro svou potřebu. Přestože jeho příjem byl velmi nízký, sám živil nespočet chudých rodin a denně ke svému stolu zval 12 chudých pocestných jako symbol 12 apoštolů. Sám jedl velmi střídmě, a přestože měl přichystané drahými kameny posázené lůžko, vždy v něm nechal spát některého z pocestných a sám spal na kamenné dlažbě. Vždy dodržoval noční mlčení, usmiřoval znesvářené křesťany, pomáhal chudým a nemocným a ve volných chvílích se modlil k Bohu nebo četl svaté knihy.

Vojtěch ale začal být hrubě nespokojený se stylem života svých oveček. Nejvíce jej trápily 3 hříchy, prvním bylo mnohoženství, které mnoho mužů provozovalo. Dalším hříchem bylo smilství, jehož se dopouštěly nevěrné manželky. A posledním hříchem byla lichva, kterou provozovali židé a peníze si od nich půjčovali křesťané. Důsledkem těchto prohřešků Vojtěch na své stádce zanevřel a vycestoval do Říma, aby se zde mohl vzdát své funkce. Papeži vysvětloval své pohnutky takto:

*Jest mi svěřeno stádo, jež Božího zákona nedbá,
neprospěl nijak můj hlas ni mně, ni hluchému lidu.
Hrozní démonové mu ovládli zmatená srdce:
za nejsvětější člověka ctnost on pokládá tudíž
starost o tělo, obžerství též a neustálé vášně,
každý zločiny své sám pro sebe zastávat hledí.¹⁰*

¹⁰ KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta: Středověké legendy o českých světcích s. 148.

Vojtěchovo přání biskup vyslyšel a poradil mu, aby se své funkce vzdal, protože je až příliš dobrý pro tak nehodný lid. Vojtěch radostně přijal a jako chudý mnich se vydal na pouť po Evropě. Po zpáteční cestě do Říma, kdy se Vojtěch již cítil unavený a chtěl se usadit, jej jako řádového mnicha do svého kláštera přijal opat Leo.

Vojtěch byl s klášterním životem spokojený, ale český národ postrádal svého pastýře, a tak kající lidé vyslali svého zástupce, aby v Římě prosil o odpuštění a o navrácení Vojtěcha do vlasti. Papež se dlouho rozmýšlel a nakonec rozhodl, že se Vojtěch ke svému lidu musí vrátit, avšak pod podmínkou, bude-li lid stále nehodný, Vojtěch může kdykoliv tyto hříšníky opustit již navždy.

Marné byly ale Vojtěchovy snahy, a jeho lid znovu upadl do osidel hříchu. Stalo se, že vdaná žena byla přistižena při cizoložství a manželem byla odsouzena k smrti. Vyděšené ženě se ale podařilo utéci a zastihnout samotného biskupa Vojtěcha. Ten ženu lituje a s vidinou možné mučednické smrti jí pomůže se uschovat. Rozzuřený dav uráží biskupa a odsuzuje jej za pomoc cizoložnici, po chvíli ženu objeví a na rozkaz manžela ji zabijí. Vojtěch poté využil podmínky samotného papeže a navrátil se zpět do Říma.

Podruhé se ale opakuje stejná situace, Vojtěch se opět musí vrátit za svým stádem a opět se znechucen odvrací. Tentokrát mezi hříchy patří i vraždy. Čeští lidé se začnou obracet proti Vojtěchovi, vyčítají mu, že nestojí v těžkých chvílích po jejich boku, a nazývají jej pastýřem v beránčím rouše, který stejně jako vlk své ovečky požírá, a obviňují jej, že jeho zbožnost je jen hraná. Vojtěch tato urážlivá slova přijímá s vděkem a raduje se, že národ sám jej zbavil pomyslných okovů, o které sám nestál.

Zbytek svého života Vojtěch zasvětil cestování v cizině, kde hlásal křesťanskou víru a sliboval věčný život každému, kdo se na křesťanskou víru chtěl obrátit. Při své poslední cestě navštívil Prusko, kde se ale místním šlechticům a obyvatelům hlásání křesťanství nelíbilo, Vojtěcha často bili a hrozili mu smrtí.

Když Vojtěch po dlouhé cestě se svými dvěma druhy odpočíval, byl napaden a svázán pohany. Následně mu pohanský dav zasadil sedm bodných ran. Doposud živý Vojtěch poklekl k modlitbě, modlil se za své přátele a překvapivě se také modlil za odpuštění pro své trýznitele. Než stihl modlitbu dokončit, zemřel.

9.2 Záporné postavy v legendě o svatém Vojtěchu

Legendu o svatém Vojtěchu jsme do tohoto úzkého výběru zařadili úmyslně, abychom na ní mohli poukázat na kontrasty mezi kladnými a zápornými hrdiny hagiografické tvorby. V legendě o svatém Vojtěchu není žádná z postav jednoznačně záporná. Bezesporu za negativní můžeme označit Vojtěchovy vrahy, ti se zde ale objevují pouze okrajově a bez jakýchkoliv naznačených charakterových vlastností. Jedná se pouze o blíže nespecifikovaný dav pohanů, který ale reaguje tak, jak se od počátku Vojtěchovy cesty očekává.

Dle křesťanského řádu lze jistě za záporné postavy také označit pohanské Čechy, kteří nebyli schopni dodržovat křesťanská pravidla, naopak se jim téměř vysmívali a zároveň svým barbarským chováním opakovaně odpudili pražského biskupa, který mohl být jejich spasitelem.

Přestože autor legendy měl jistě jiný názor a přestože je to pravděpodobně velice nestandardní, dovolujeme si za postavu s negativními povahovými rysy označit samotného Vojtěcha. Vojtěch je velice rozporuplnou postavou a téměř se vymyká představám o tradičním biskupu, který byl později svatořečený. Už v porovnání se světci ostatních zmiňovaných legend je jeho vystupování netradiční a jeho povahové rysy neodpovídají klasickému světci. Největší rozpor u Vojtěchovy postavy vnímáme právě v kontrastu mezi jeho dobrými a zápornými vlastnostmi. Je třeba připomenout, že Vojtěch byl velice laskavý a zpočátku legendy mezi lidmi velmi oblíbený. Konání dobrých skutků bylo u Vojtěcha nezištné, jako příklad si můžeme uvést jeho obdarovávání chudých v převleku, aby jej nikdo nepoznal a nezískal tak povrchní pozemskou slávu. Oproti tomu ale ve vyznění celé legendy téměř převažují jeho záporné povahové vlastnosti. Vojtěch byl natolik znechucený chováním svého lidu, že jej opustil. Od tradičního duchovního bychom spíše očekávali, že vytrvá a bude se snažit nehodný lid napravit. Nakonec jedním ze znaků kladných postav v legendách je trpělivost a pokora, se kterou světci přijímali jakékoliv nástrahy, které jim byly kladeny do životní cesty, a za snášení svých útrap byli odměněni Bohem. Vojtěch ale neměl dostatek trpělivosti a pochopení pro lid, který si jej jako laskavého biskupa zvolil, a místo toho, aby snášel i situace, které mu nevyhovují, téměř zbaběle utekl do daleké země, kde se ukryl v klášteře. Přestože dostal od papeže ke svému útěku požehnání,

legenda se ani jednou nezmiňuje o tom, že by si jakkoliv vzpomněl na český lid, který zbaběle opustil a zanechal svému osudu. Jak je již uvedeno v ději legendy, když si lid žádal svého biskupa zpět, papež vyhověl žádostem a rozkázal Vojtěchovi návrat. Je velmi zarážející už ta situace, kdy papež nejprve Vojtěchův odchod schválí a záhy mění svůj názor a káže mu vrátit se zpět, aby se o své svěřené stádce postaral. Změna papežova názoru nám též může naznačovat, že Vojtěchovo rozhodnutí nebylo v souladu s řádem biskupa. Situace se ale opakovala a Vojtěch ani po rozkazu papeže nedokáže ve své zemi vydržet a opět se vrací zpět do Říma. Tedy ani podruhé neobstál v těžké zkoušce a nepoučil se z předchozí zkušenosti. Vzhledem k tomu, že dle křesťanské víry řídí všechnen život na zemi Bůh, lze očekávat, že i Vojtěchův návrat do rodné země byl Boží vůlí. Od toho si můžeme odvodit, že Vojtěchovým posláním mělo být nehodný lid napravit a jít mu příkladem, Vojtěch ale ani jedné své šance nevyužil. Jeho chování v této situaci lze i z dnešního pohledu považovat za velmi sobecké a je tak těžké si představit, že i takový člověk v porovnání s jinými byl svatořečený.

Za největší charakterovou vadu svatého Vojtěcha ale považujeme jeho až příliš ortodoxní křesťanské cítění. Právě kvůli ortodoxnímu křesťanství opustil svou zemi a také kvůli němu se dopustil snad ještě horšího zločinu. Tímto zločinem bylo jeho přání zemřít. Přestože si přál zemřít mučednickou smrtí, podle našeho názoru bylo jeho přání opět pouze sobecké. Pokud porovnáme jeho touhu po smrti s dalšími postavami, v žádné ze zmiňovaných legend nic podobného nenalezneme. Všechny ostatní postavy zemřely skutečně mučednickou smrtí, ale nikdy vlastním přičiněním a vždy při obraně své víry. Oproti tomu Vojtěch, který natolik odsuzuje cizoložství, že je udává jako jeden z důvodů, proč opouští svůj lid, pomůže s uschováním usvědčené cizoložnice jen z toho důvodu, že očekává z rukou jejích pronásledovatelů tolik vytouženou mučednickou smrt. A ani způsob, jakým nakonec mučednické smrti dosáhne, není typickým křesťanským příkladem. Vojtěch se dobrovolně vydá do země, kde není křesťanská víra schvalována, a přestože je několik dní nepřetržitě varován, stále obyvatelstvu hlásá svou víru. Jeho cesta do těchto zemí tedy téměř působí tak, že se na ni vydal jen z toho důvodu, aby zde mohl dle svého přání mučednicky zemřít. A protože nezemřel při obraně své víry, ale při jejím hlásání, a to až po několika varovných signálech, je otázkou, zda jeho smrt byla skutečně mučednická. Vojtěchovo chování považujeme spíše za fanatické a v porovnání se smrtí jiných mučedníků až za rouhačské. Jiní světci si daru života vážili, celý svůj život zasvětili oddané práci potřebným, a když přišel

jejich čas, pokorně přijali smrt z rukou nepřátel. Vojtěch svůj život neobětoval potřebným, přestože byl velmi štedrý a laskavý, svůj lid několikrát opustil a nejraději pobýval v klášterních komplexech, kde se mohl věnovat klidným modlitbám.

Jako podklad pro své tvrzení si dovoluujeme připomenout přítomnost Boha ve všech ostatních legendách. V každé zmíněné legendě se jednalo o skutečné mučedníky, kteří snášeli své utrpení a pevně se drželi své víry. Všem světcům také Bůh v legendě nějakým výrazným způsobem pomohl nebo na základě jejich modlení vykonal zázrak. Stejně tak po smrti mučedníků se odehrávaly další zázraky, nebo například se jejich ostatky nijak neměnily, aby lid věděl, že jsou svatí. V porovnání s nimi se Vojtěchu v celé legendě dostalo pouze jediného zázraku, a to když byl novorozeně a Bůh jej vyléčil, to lze ale považovat za vstřícnost Boha směrem k Vojtěchovým rodičům, kterým zachránil syna, ne k samotnému Vojtěchovi. Po celý svůj život, ač byl velmi zbožný, jej další zázrak nepotkal. Například když jej jeho odpůrci bili, jeho rány se nezahojily, jak tomu bylo u jiných světců. I to můžeme pokládat za nezamýšlený skrytý symbol v textu legendy, naznačující, že Vojtěch nebyl pouze kladným hrdinou, který se zasloužil o přízeň Boha.

10 Kladné postavy

Abychom mohli lépe pozorovat a porovnávat míru provinění záporných postav, je třeba si připomenout i vlastnosti kladných postav. Kladné postavy z vybraných legend jsou převážně popisovány jako hrdinové, kteří statečně čelí nástrahám osudu. Není těžké odhadnout, že v případě legend jsou kladnými hrdiny vždy světcí. Ti jsou dle křesťanských představ většinou chudí, ale cokoliv ze svého majetku jsou ochotni darovat ještě chudším. Jsou tedy velmi laskaví a obětují se pro druhé. Svůj život zasvěcují Bohu a péči o potřebné, snaží se pomáhat finančně, fyzicky a prostřednictvím svých modliteb. Za své dobré skutky nic nečekají, naopak nechtějí být odměňováni ať už materiálně, nebo v podobě slávy. Jsou totiž přesvědčeni, že jejich jedinou a největší odměnou bude posmrtný život, který jim jejich Bůh dopřeje.

Za hlavní společný charakterový rys kladných hrdinů z vybraných legend můžeme označit jejich upřímnou a neoblomnou víru v Boha. Když připomeneme svatého Petra, svatou Barboru a svatého Vojtěcha, všichni měli stejnou možnost vzdát se své víry a zachránit si tak život. Barbora mohla odstoupit od křesťanské víry a vzít si za muže panovníka, což by ji zachránilo před dlouhým mučením a smrtí. Petr a Vojtěch nebyli nikým nuceni, aby v pohanských zemích hlásali křesťanskou víru, a se svou propagací mohli v pravý čas přestat, aby se zachránili před vězněním a smrtí. Ani jeden ze zmiňovaných se však své víry nevzdal a až do poslední chvíle byli všichni věrni svému Bohu. Vojtěch se při umírání dokonce modlil za duše svých vrahů. Svatý Václav ani svatý Prokop sice nestáli před rozhodnutím, zda se mají své víry vzdát, ale na základě jejich pevné víry lze předpokládat, že pokud by před takovou volbou stáli, zachovali by se stejně jako ostatní světcí a své víry by se nevzdali.

Svatý Petr nás může zaujmout vlastností, se kterou jsme se u jiných světců nesetkali. A tou je ono zázračné uzdravování nemocných a především kříšení mrtvých již během světcova života. Tyto vlastnosti sloužily jako důkazy Boží existence. Pomocí vykonaných zázraků pohané uvěřili v existenci Boha a přestoupili na křesťanskou víru, tím byla pomyslná misie svatého Petra splněna.

Dalším zajímavým fenoménem, se kterým se nejprve setkáváme u svaté Barbory, je takzvaná tělesná obnova. V příběhu legendy se několikrát setkáváme s tím,

že se po krutém mučení Barbořiny rány zahojí. Stane se tak na základě modlitby, kterou Barbora směřuje k Bohu, a ten ji odmění za její vytrvalost tak, že vyléčí její rány a dopřeje jí odpočinku. *A když před toho vládáře přivedena byla, vzhledna na ni, bude se velice diviti kráse její, i die k ní řka: „Milá panenko, jedno sobě vyvol ze dvojieho: nebo následuj naše bohy, anebo smrt trpěti budeš.“ Odpovie jemu sv. Barbora řkúci: „Nic se téj počasněj smrti nebojím. A protož hotovať sem ji ihned trpěti, ať bych věčně se radovala a se pánem Kristem živa byla.“ Pak rozhněvav se vládář i káže ji obnažiti a káže ji ubiti, že miesta celého na jejie životě nebylo, a tak ubitú káže uvrci do žaláře. A když bieše o puol noci, zjevi se jí milý Kristus i bude ji těšiti, aby ustavičná při svých mukách byla, že za to vezme odplatu věčnú v královstvíw nebeském. A tudiez zhoji její rány a nazajtrie vyvedena bude před toho vládáře, a mnohem bieše kraší nežli dřieve. Opět ji vládář bude namlúvati k následování modl diábelských, a nemoha ji namluviti k následování modl, i káže jejie tělo háky železnými trhati a hlavu jejie kladivem ztlúci a potom káže prsi jejie obřezati. A tak obnaženú káže po všem městě voditi. Ale pán buoh k jejie prozbě sešle s nebe anjela svého, jenž tělo jejie všechno přioděje a bolesti její zlěčí.¹¹* Na základě této ukázky můžeme demonstrovat, že i jeden světec zažil tělesnou obnovu několikrát a že tento zázrak není vázán nijak časově. V prvním případě se Barboře dostane tělesné obnovy od samotného Ježíše Krista, a to o samotě v noci v její cele. Ve druhém případě jí Bůh sešle na pomoc anděla, který nejenže nechá ustoupit všechnu bolest, kterou Barbora pociťuje, ale dokonce ji i přioděje, aby nebyla dále ponižována veřejnou nahotou. Zajímavé je, že tento fenomén se neobjevuje v každé legendě, pokud porovnáme například se svatým Petrem, který byl stejně jako Barbora uvězněn a výrazně zde strádal. Přestože se ve své cele také modlil, Kristus se mu nezjevil ani nebyl ušetřen svých bolestí. Namísto toho mu byl zaslán na pomoc jiný Boží služebník. Na tento jev úzce navazuje zázrak, který se odehrává po smrti světců, kdy z rozličných důvodů jejich těla netlí, ale zůstávají zachována, jako by stále žili. To můžeme pozorovat v *Kristiánově legendě*, a to u svaté Ludmily, u svatého Václava a dokonce i u služebníka Podivena. Svatá Ludmila i svatý Václav byly nejdříve pohřbeni jako obyčejní lidé, když ale byly jejich ostatky ze země vyňaty, oba vypadali, jako by pouze spali, jejich těla nenesla žádné známky smrti. Specifický je případ služebníka Podivena, který nebyl svatořečen, a předpokládáme, že ani za svého života nebyl nijak významným křesťanem. Přesto se mu ale dostalo posmrtné cti, a byl Bohem

¹¹ JANOSIK-BIELSKI, M. a kol. Sbíрка kázání založených na legendách (e-book), s. 6.

odměněn za svou věrnost Václavovi tak, že ani jeho oběšené tělo neneslo známky rozkladu. *Visel tam po tři léta; ani pták, ani dravá šelma, ba ani přirozený rozklad a hniloba lidského těla se ho nedotkly, nýbrž jako by žil, nehty a vousy mu rostly a jeho vlasy zešedivěly až k úplné bělosti.*¹² A když jej Boleslav kázal pohřbít do země, aby nebyl Boží zázrak lidem tolik na očích, v místě pohřbeného těla se začalo objevovat nebeské světlo. Místo se zanedlouho stalo vyhlášeným a na Podivínův hrob nosily květiny zástupy lidí, kteří se sem chodili modlit. To vše je v legendách důkazem boží existence, díky kterému lidé konvertují ke křesťanství.

Na závěr této kapitoly pokládáme za důležité připomenout již zmiňovanou rozporuplnost v povaze svatého Vojtěcha. Jako jediný z vybraných světců není striktně kladnou postavou, ale v jeho chování jsme označili charakterové vlastnosti záporných postav. Pokud Vojtěcha srovnáme například se svatou Barborou, na první pohled jsou mezi nimi markantní rozdíly. Barbora oproti Vojtěchovi postrádá ono milosrdenství vůči chudým a nemocným lidem, ale musíme přihlédnout k tomu, že za svého krátkého života tuto činnost nemusela vůbec stihnout, a zároveň k tomu, že se jako žena nemohla stát například biskupem. Zároveň se jí ale splnil předpokládaný Vojtěchův sen, byla totiž pravou mučednicí. Aniž by se nějak provinila, byla za svou víru tvrdě trestána, mučena a nakonec zavražděna. Po celou dobu neztrácela víru v Boha a díky tomu se jí dostávalo jeho podpory. V kontrastu s Barborou měl Vojtěch poměrně pohodlný život, vyrůstal s podporou rodičů a v duchovní cestě, kterou si sám zvolil, jej všichni podporovali. Přesto bylo jeho největším přáním zemřít mučednickou smrtí, aby se zavděčil Bohu, zároveň tím ale téměř pohrdal darem života. Vojtěch si neprošel žádným mučením, v jeho životě byl největším problémem jeho vztah k Čechám, ze kterých opakovaně odcházel. Na konci svého života se vědomě vydal do pohanského Pruska, aby zde hlásal křesťanskou víru proti vůli místních obyvatel. Domníváme se, že svatý Vojtěch se na svou pouť do Pruska vypravil ve chvíli, kdy byl již rozhodnut, že tam zemře. A udělal vše pro to, aby se tak stalo. Oproti Barboře si tedy celý svůj život včetně jeho konce zvolil sám, a je pak otázkou, zda takto naplánovanou smrt lze jednoznačně označovat za mučednickou.

¹² KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta: Středověké legendy o českých světcích s. 125.

11 Komparace záporných postav z vybraných legend

Téměř všechny záporné postavy ve vybraných legendách mají jeden společný povahový rys. Jedná se o pohany, kteří nějakým způsobem brojili proti křesťanství a napadali osoby prezentující křesťanskou víru, nebo v případě Boleslava a jeho matky o křesťany, již zradili svou víru a v sobecké touze po pozemských radostech se dopustili největších hříchů.

Kníže Teofil neúměrně potrestal bezbranného slepého apoštola Petra, který pouze hlásal svou víru a kromě samotného trestu Petra veřejně ponížil, aby demonstroval svůj odpor ke křesťanské víře. Stejně tak otec Barbory Diaškorus se opakovaně snažil svou dceru přinutit k upuštění od její víry, a když neposlechla, byla od něj trestána. Když se svojí snahou zbavit Barboru křesťanské víry sám neuspěl, obrátil se na stejně smýšlejícího panovníka, který nerespektoval Barbořino přesvědčení a také se ji snažil donutit, aby se své víry vzdala. Ve chvíli, kdy ani otec, ani panovník svými tyranskými metodami nedokázali Barboru od křesťanské víry odvrátit, svou snahu vzdali a rozhodli se Barboru pro její vytrvalou a neústupnou lásku k Bohu zavraždit.

Německý opat, který obsadil Prokopův klášter, nebyl sice pohan, ale v jeho povaze můžeme nalézt podobnosti s povahou Boleslava. Přestože opat věděl, že se nachází na svaté české půdě, a dokonce byl varován příznakem svatého Prokopa, pohrdal Božím zázrakem, který prezentovalo Prokopovo zjevení, a dobrovolně svou chybu nenapravil. Podobnost s Boleslavovou povahou spatřujeme v tom, že Boleslav byl původně také křesťanem, ale víra pro něj nebyla natolik důležitá jako touha po moci, a tak se od ní odvrátil. Stejně tak lze říci, že i německý opat se od své víry odvrátil, když narušil území jiného opata stejné víry a zároveň nepokládal za podstatný Boží zázrak v podobě přízraku svatého Prokopa.

Ve vyprávění o svatém Vojtěchu je typickým představitelem nepřátel křesťanství pohanský dav, který Vojtěcha opakovaně napadá a nakonec zavraždí. A stejně tak zde můžeme za záporné označit Čechy, kteří nežili v souladu se zásadami křesťanství a tím se provinili.

Záporné postavy z vybraných legend, které se provinily tím, že podporovaly jinou víru než křesťanskou, můžeme dále dělit do dvou skupin. A to dle toho, zda se hříšníci napravili a díky okolnostem na křesťanskou víru přestoupili, a nebo zda zůstali pohany a naopak křesťanům dále ubližovali. Do první skupiny můžeme zařadit pouze knížete Teofila a jeho poddané. Díky zázraku, který Petr vykonal, uvěřil v křesťanského Boha a všechen svůj lid nechal přestoupit na křesťanskou víru. Je ale nutno podotknout, že vybraná legenda obsahuje pouze segment z Petrova života, a pokud bychom porovnávali i legendu o konci jeho života, zde také k žádnému obrácení ke křesťanské víře nedošlo a Petr zemřel mučednickou smrtí.

Do druhé skupiny můžeme zařadit legendy o svaté Barboře a svatém Vojtěchu. V legendě o svaté Barboře jsou odpůrci křesťanství nejvýraznější. Barbora se nijak nesnažila hlásat křesťanskou víru nebo snad odsuzovat někoho za to, že je pohanem. Pouze se dobrovolně nechtěla provdat, aby se zachovala čistou kvůli křesťanským ideálům. Přesto ji otec i vladař trestali mučením a nakonec i smrtí. Barbora neměla vůbec prostor, aby mohla vysvětlit, proč je věrná právě křesťanským zásadám, a o to větší vypadá vina otce i vladaře, kteří zde symbolicky představují charakter pohanů, jak si jej představovali křesťané. Můžeme si tedy odvodit, že z pohledu tehdejších křesťanů byli pohané bezcitní a nerespektovali jinou víru než svou vlastní. Tato myšlenka se nám ale může zdát poněkud paradoxní, vzhledem k tomu, že v podstatě stejné chování pozorujeme u některých světců křesťanských legend, když připomeneme Petra nebo Vojtěcha, kteří hlásali křesťanskou víru ve městech, jejichž obyvatelé svou vlastní víru měli a o křesťanství tedy logicky nejevili zájem. A stejně jako například otec Barbory nerespektoval její víru, ani křesťané nerespektovali víru pohanů. Samozřejmě ale z pohledu křesťanů je jejich víra ta správná, proto onen paradox nevnímají. V legendě o svatém Vojtěchu se nesetkáváme s totožným příkladem, přestože se zde jedná o stejné pohany, kteří zavraždili křesťana. Mezi tímto pohanským davem a otcem Barbory je ale markantní rozdíl. Pohanům Vojtěch zkrátka vnucoval něco, oč nestáli. Několikrát mu dali najevo, že není v jejich zemi vítán a že se mu zle povede. Vojtěch tedy na rozdíl od Barbory dostal prostor k důstojnému odchodu a k záchraně svého života. Tito pohané byli tedy svým způsobem ve svém domově Vojtěchem obtěžováni a reagovali na jeho vnucování jiné víry, pohané v této legendě tedy od počátku nebyli původci sporu. Oproti tomu v legendě o svaté Barboře byli otec a vladař jednoznačně nepřátelé křesťanství, kteří Barboře nedopřáli možnost se zachránit nebo utéct. Naopak, když se

Barbora snažila před otcem utéci, ten ji nenechal svobodně odejít, ale dohnal ji a předal panovníku, aby ji mohl mučením donutit obrátit se k jiné víře. Přesto ale pohany z legendy o svatém Vojtěchu označujeme za záporné postavy, protože zavraždili člověka. I když jej předem varovali, nijak to neospravedlňuje jejich míru provinění.

Z tohoto srovnání se vymykají legendy o svatém Prokopu a Kristiánova legenda. Ani v jedné se totiž nesetkáváme přímo s odpůrci křesťanských tradic. Legenda o svatém Prokopu je specifická tím, že hlavní zápornou postavou je křesťanský opat. U křesťanské legendy se nám může zdát nesystémové, že je do záporné postavy stylizován spořádaný křesťan. Tento problém je zde vyřešen tím, že jsou absolutně potlačeny informace o německém opatu a o jeho křesťanském životě, jeho role jako role opata je tedy odsunuta do pozadí příběhu a jednoznačně ji zastíňuje jeho národnostní příslušnost. Tedy důležité zde je, že je opat Němcem, a to, zda je nebo není dobrým křesťanem, je pro potřeby legendy nepodstatná informace. Všimáme si zde ale toho, že provinění německého opata bylo evidentně nejméně závažné a zároveň i jeho trest byl nejmírnější. Lze tedy předpokládat, že míra provinění opata v této legendě, která je oproti jiným legendám velmi nízká, je odvozena od toho, že je příkladným křesťanem. Pravděpodobně je nereálné se v křesťanské legendě setkat s příkladným křesťanem, který je stylizován do záporné role zločince. To částečně potvrzuje další legenda, ve které se nenachází pohané jako záporné postavy. Pokud se budeme v Kristiánově legendě soustředit pouze na hlavní zápornou postavu, je to bezesporu Boleslav. Jak je psáno v úvodu legendy, Boleslav byl spolu se svým bratrem Václavem částečně vychováván velmi zbožnou babičkou Ludmilou. Na Boleslava neměla ale její výchova takový vliv jako na Václava. Pravděpodobně se to dá přičítat vlivu Boleslavovy matky, která stála v opozici vůči Ludmile. Boleslav tedy křesťanem byl, ale jeho víra nebyla natolik silná, aby měl ambice stát se příkladným křesťanem jako jeho bratr. Nejen že Boleslav spáchal hřích vraždy, ale tím, že zavraždil spořádaného křesťana, a to přímo ve dveřích kostela, se od křesťanské víry přímo odvrátil. To považujeme jako potvrzení předchozí teze o tom, že spořádaný křesťan logicky nemůže být v křesťanské legendě zápornou postavou. Boleslav totiž nikdy spořádaným křesťanem nebyl, naopak se od své víry odvrátil a už tím, že se nechal svést touhou po moci a vlivem své matky na špatnou cestu, se proti křesťanským ideálům provinil. Zároveň Boleslava spolu s otcem svatě Barbory můžeme označit za záporné postavy s nejhorším proviněním. Přestože každý z jiného důvodu, oba byli vrahy členů své rodiny. V ostatních legendách se jedná

o neznámé vrahy, kteří z různých důvodů mučedníky zavraždili. U těchto dvou legend je ale zřejmá podobnost, Diaškorus mučil, nechal mučit a posléze vlastnoručně zavraždil svou vlastní dceru kvůli rozdílné víře, kterou nesdílel, Boleslav chladnokrevně plánoval a nakonec i vykonal vraždu svého vlastního bratra v touze po moci.

Zajímavým prvkem ke komparaci jsou také tresty, kterými byly záporné postavy postiženy. Jak je jistě patrné, v křesťanských legendách často pozorujeme přítomnost Boha, který pomáhá řádným křesťanům a trestá jejich nepřátele. Již v kapitole o svatém Vojtěchu jsme upozorňovali na chybějící Boží přítomnost v celém ději legendy. Vojtěch nebyl nikdy poctěn přítomností Boha ani jeho ochranou ve chvílích ohrožení života. A zároveň se v této legendě ani neobjevil trest pro Vojtěchovy nepřátele. Příkladáme to tomu, že nepřáteli byl pohanský anonymní dav, který se objevuje až na konci legendy a není nijak více charakterizován. Také v legendě o svatém Petru se s Božím trestem nesetkáme, ale to z toho důvodu, že záporné postavy prozřely a díky Božímu zázraku přestoupily na křesťanskou víru. Oproti tomu ve zbylých třech legendách se setkáváme s různými tresty za zločiny záporných postav. V legendě o svaté Barboře je hned zpočátku legendy potrestán pasáček, který prozradil otci Barbory její úkryt. Již jsme se zmiňovali o tom, že trest pro pasáčka je poněkud neúměrný provinění. Podle našeho názoru pasáček vůbec nemusel vědět o tom, že prozrazením úkrytu se dostane Barbora do nebezpečí. Byl však potrestán a přišel o své stádo oveček, což pravděpodobně není jediná část trestu. Předpokládáme, že ovce nebyly majetkem pasáčka, ten byl pravděpodobně zaměstnaný u někoho, komu ovce pásal, a po ztrátě stáda tedy musel majiteli ovcí vysvětlovat, co se stalo, a pravděpodobně jej tak čekal další trest. Po pasáčkovi byl potrestán otec Barbory, který byl spálen na prach bleskem. Jeho trest se nám zdá adekvátní, vzhledem k tomu, jaké důvody jej vedly k zavraždění vlastní dcery. V této legendě jsme postrádali trest, který by stihl panovníka. Ten se choval stejně špatně jako Diaškorus a nakonec dal rozkaz k popravení Barbory. Panovník zůstal tedy nepotrestán a můžeme se jen domnívat, z jakého důvodu byl trestu ušetřen. Dle našeho názoru byl panovník pouze vedlejší rolí, a tak se původní autor legendy nemusel zabývat jeho trestem, nebo je také možné, že původní legenda trest panovníka obsahovala, ale vzhledem k tomu, že se legendy šířily především ústně a nevíme, kolikátá verze je ta písemná, je možné, že byl časem trest pro panovníka jednoduše z děje vypuštěn. V legendě o svatém Prokopu se s Božím trestem setkáváme, ale nepřímo, prostřednictvím zhmotnění ducha mrtvého Prokopa. První trest je již pro

démony, již obývali jeskyni, Prokopem jsou vyhnáni a ztrácí tak svůj původní domov. Stejně jako démoni je později vyhnán z opatství i německý opat. Jeho vyhnání je ale již Božím trestem, kdyby nebylo Boha, nemohl by se mrtvý Prokop navrátit a vyhrožovat novému opatu. Jeho trestem stejně jako u démonů bylo tedy vyhnání a zároveň ponížení, že se musel vrátit neúspěšně do svého rodného Německa. Posledním potrestaným v této legendě je samotný papež. Ten dostal trest nejnižší, a tím bylo zjevení Prokopa, který mu vyhrožoval, že jej bude bít stejně jako německého opata. I toto zjevení se dá vysvětlit pouze tím, že bylo projevem Boží vůle.

Nejvíce postav bylo potrestáno z Boží vůle v Kristiánově legendě. Zde poté, kdy Boleslav se svou družinou zavraždil bratra Václava, zemřela většina členů Boleslavovy družiny následkem Božího hněvu. Jeden z vrahů, jenž nezemřel spolu s ostatními, byl později zavražděn Václavovým služebníkem Podivenem. Zarážející je, že v legendě chybí potrestání největšího hříšníka Boleslava. Je zvláštní, že ten, jenž vraždu naplánoval a na jehož rozkaz konali členové družiny, přežil, a ostatní zemřeli. Dle našeho názoru můžeme nalézt skrytý trest právě v tom, že Boleslav zůstal naživu. Legenda nekončí Václavovou smrtí, ale líčí další události spojené se zázraky, které byly připisovány právě svatému Václavu. A právě v tomto pokračování se dozvídáme i informace o Boleslavově životě. Boleslav byl během svého panování několikrát shazován před prostým lidem právě cestou Božích zázraků. Když se rozhodl potrestat a zabít Václavova služebníka Podivena, Podiven nestárl a jeho mrtvé tělo lidem na očích dokazovalo Boží existenci. Následně zoufalý Boleslav nechal tělo ukryt do země, aby nebylo Podivenovo tělo viditelné, ale nad místem pohřbeného těla se začala objevovat Boží záře. S tím již Boleslav nemohl nic udělat a musel se smířit s tím, že lid, jemuž vládne, vnímá Boží zázraky. Také z toho, že Boleslav později svého činu litoval a nechal přesunout Václavovy ostatky, můžeme odvodit, že jeho život nebyl příliš šťastný, ale spíše plný výčitek. A vzhledem k tomu, že na Václavově těle se zahojily všechny rány, ale zůstala pouze ta, kterou mu zasadil sám Boleslav, mohl i Boleslav pochopit, že se jedná o jakýsi Boží vzkaz. Pro Boleslava tedy mohl být skutečně nejhorším trestem život, ve kterém se stále strachoval o to, kdy a jak bude za své hříchy potrestán.

12 Závěr

V průběhu této bakalářské práce jsme se podrobně seznámili s pěti staročeskými legendami o světcích. V úvodu práce jsme se věnovali vysvětlení pojmu legendistika a okolnostem vzniku legend ve světě a v českých zemích. V navazující podkapitole jsme naznačili problémy v označení legendy žánrem, neboť se někteří literární vědci domnívají, že označení legenda není pro celý žánr dostačující. Využili jsme tedy studií některých literárních vědců, které jsme porovnali, a nakonec jsme se přiklonili k označování legendy samostatným žánrem. Poté jsme nastínili teorii charakteristiky postav.

Následně jsme představili zdroje, ze kterých byl obsah legend čerpán a připomněli jsme děje jednotlivých legend a tak i přiblížili hlavní charakterové rysy postav. Zároveň jsme porovnali mezi sebou záporné postavy v každé legendě zvlášť. Tím jsme mohli okomentovat i postavy vedlejší, které nejsou pro děj legendy natolik důležité, aby se dostaly do závěrečné komparační kapitoly. Přesto jsme na některých pozorovali zajímavé prvky, které podle nás bylo třeba zmínit, jako například v legendě o svaté Barboře pro nás zdánlivě nespravedlivé potrestání pasáčka v porovnání s panovníkem, který se provinil výrazně hůř. Při určování jednotlivých záporných postav jsme narazili na zajímavý jev, kterým jsou kontrastní charakterové prvky u svatého Vojtěcha. Přestože se jedná o světce, v legendě lze paradoxně vysledovat jeho záporné charakterové vlastnosti, které jsme následně popsali a podrobněji komentovali.

Po rozboru jednotlivých legend a záporných postav obsažených v nich jsme v jedné kapitole charakterizovali i postavy kladné, tedy samotné světce. Tuto kapitolu jsme se rozhodli zařadit do práce z toho důvodu, abychom mohli lépe pozorovat rozdíly mezi kladnými a zápornými postavami. I u kladných postav jsme narazili na rozdíly, především již zmiňovaný Vojtěch měl oproti ostatním světcům velmi rozdílný přístup ke smrti a umučení. V této kapitole jsme také zdůraznili rysy tolik charakteristické pro světce z křesťanské legendy, jako jsou mučení, mučednická smrt a v neposlední řadě Boží zázraky, konkrétní zázrak v podobě tělesné obnovy mučedníků.

Navázali jsme závěrečnou komparační kapitolou, ve které jsme naznačili podobnosti a rozdíly mezi jednotlivými zápornými postavami. Tyto jsme mezi sebou porovnali a upozornili jsme na případné paradoxy u některých záporných postav. Dále jsme upozornili na jeden z typických znaků legend, a to na Boží trest pro hříšníky. Porovnali jsme jednotlivé tresty, které se objevily v legendách, některé se nám zdály neúměrné vůči provinění, některé byly už z provinění hříšníka očekávatelné a u některých legend nám potrestání hříšníků chybělo.

Důležité pro naši práci bylo, že jsme pracovali s pěti legendami. Měli jsme tak možnost vzájemně porovnávat jak světce a jejich charaktery, tak i záporné postavy z více legend naráz. Právě z toho důvodu, že se jedná o křesťanské legendy, jsme našli spoustu podobností v charakterech kladných postav. Kladné postavy ze všech vybraných legend měly stejné povahové rysy, z toho tedy můžeme odvodit, že pokud tomu tak bylo u námi vybraného vzorku ze známých legend, bylo by to stejné i u dalších křesťanských legend. Oproti tomu záporné postavy si nebyly v jednotlivých legendách natolik podobné. Jako hlavní podobnost v charakterových znacích záporných postav v křesťanských legendách jsme určili nepřátelství vůči křesťanské víře, nebo odklonění se od ní. Tento motiv jsme pozorovali v každé zmíněné legendě, přestože byl vždy vyjádřen jiným způsobem. Záměrně jsme do této práce zvolili legendy, které se od sebe poměrně výrazně liší, abychom nesklouzávali k jednostrannému hodnocení pohanů jako záporných postav a světců jako postav kladných. A proto jsme mohli porovnat více motivů ke zločinům, více typů záporných postav, abychom došli k závěru, že přestože vybrané legendy nejsou typově stejné a ani záporné postavy nemají mnoho podobných charakterových vlastností, vždy mají společný motiv, a tím je právě odvrácení se od křesťanské víry nebo přímé nepřátelství vůči ní.

Během psaní práce jsme se setkali s problémem nedostatku literárních pramenů, ze kterých bychom mohli čerpat informace, které se týkají charakteristiky postav ve staročeských legendách. Nakonec jsme tento nedostatek považovali za přínosný. Podstatná fakta jsme čerpali ze studií a knih literárních vědců, již se zabývají staročeskou literaturou, a charakteristiku kladných i záporných postav jsme čerpali pouze z vlastního pozorování a úvah po přečtení legend, naše myšlenky tak nemohly být ovlivněny jinou prací.

13 Použité zdroje

13.1 Literární prameny

1. HRABÁK, Josef. *Starší česká literatura: Úvod do studia*. 3. vyd. Praha: SPN, 1986, 245 s. Učebnice pro vys. školy.
2. HUBÁČEK, Jaroslav, Jana SVOBODOVÁ a Eva JANDOVÁ. *Čeština pro učitele*. Vyd. 2. Opava?: Vademecum, 1998. ISBN 80-860-4130-1.
3. JACOBUS DE VORAGINE a Anežka VIDMANOVÁ. *Legenda aurea*. Vyd. 3. Praha: Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-237-8.
4. JANOSIK-BIELSKI, M. a kol. *Sbírka kázání založených na legendách (e-book)*. Praha: Academia, 2014. 157 s. ISBN 978-80-86496-82-5 (PDF).
5. KOLÁR, Jaroslav a Lenka JIROUŠKOVÁ. *Návraty bez konce: studie k starší české literatuře*. Brno: Atlantis, 1999, 358 s. ISBN 80-7108-190-6.
6. KOLÁR, Jaroslav a SELUCKÁ, Markéta. *Středověké legendy o českých světcích*. Brno: Nakladatelství Host, 2011, 259 s. ISBN 978-80-7294-580-
7. LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 1082 s. Česká historie (Lidové noviny). ISBN 978-80-7106-963-8.
8. PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s. ISBN 80-7182-124-1.
9. SCHAUBER, Vera, Hanns Michael SCHINDLER, Vojtěch POLA a Terezie BRICHTOVÁ. *Rok se svatými*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 702 s., front. ISBN 80-85527-75-8.
10. ŠIMANDL, Josef. *Jak zacházet s náboženskými výrazy: pravopis, výslovnost, tvary, význam*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1193-5.
11. *Žánrové aspekty starší literatury*. Editor Jan MALURA. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, 184 s. Spis Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN 978-80-7368-854-7.

13.2 Elektronické zdroje

1. HAVRÁNEK, Bohuslav a Josef HRABÁK, ed. *Výbor z české literatury: od počátku po dobu Husovu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/dat>.
2. JIRÁKOVÁ, Marta. *K postavě svatého Vojtěcha ve středověké a barokní literatuře* [online]. 2008 [cit. 2017-06-19]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/110069/ff_m/diplomova_prace.txt. Masarykova univerzita v Brně.
3. KRÁSL, DR. FR. a J. JEŽEK. *SV. VOJTĚCH, DRUHÝ BISKUP PRAŽSKÝ, JEHO KLÁŠTER I ÚCTA U LIDU* [online]. Praha: CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA V. KOTRBA, 1898 [cit. 2017-06-19]. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/SvVojtechKrasl1-150dpi.pdf>
4. *Krumlovský obrazový kodex – Liber depictus*. In: *Národní knihovna České republiky: National Library of the Czech Republic* [online]. Národní knihovna ČR [cit. 2017-06-04]. Dostupné z http://www.old.nkp.cz/pages/page.php3?page=luc_krumlov.htm.
5. *Sbírka kázání založených na legendách*. In: *Ústav pro jazyk český: Akademie věd České republiky* [online]. Středisko společných činností AV ČR [cit. 2017-06-04]. Dostupné z: <http://www.ujc.cas.cz/sd/publikace/e/sbirka-kazani-zalozenych-na-legendach>
6. VODEHNALOVÁ, Markéta. *Legenda o sv. Anežce české* [online]. Masarykova univerzita, 2014 [cit. 2017-06-20]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/342346/ff_m/DP_komplet.txt. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.